

روز وقف

سنت وقف از مصادیق بارز احسان و خیرخواهی است که انسان در نتیجه تعالیم انبیای الهی آن را از گذشته های بسیار دور تاریخ به وجود آورده...

سنت وقف از مصادیق بارز احسان و خیرخواهی است که انسان در نتیجه تعالیم انبیای الهی آن را از گذشته های بسیار دور تاریخ به وجود آورده و در صحنه حیات انسانی به صورت پدیده ای اجتماعی برای همه نسل ها به ودیعت نهاده است. وقف از حسنات موکد دینی و در زمره اعمال صالح باقیه است و از نظر اخلاقی، بارزترین تجلی روحیه تعاون اجتماعی است. وقف تأسیسی اجتماعی است که از وارستگی و آزادگی و علو طبع واقف خود حکایت می کند و به عمل خیر واقف، مهر ابدیت و جاودانگی می زند. وقف عملی است باقی و صالح، و انفاقی است عاری از منت، و احسانی است خالی از اذیت و به دور از تحقیر دیگران، و صدقه ای است دائمی، مستمر بدون ریا و وامی است بدون اضطراب از بازپرداخت آن و تعدیل ثروتی است با رضا و رغبت، بدون اکراه و اجبار و در طلب رضایت خداوند متعال. وقف از کنز اموال و تکاثر و بروز اختلاف فاحش طبقاتی به نحو موثر جلوگیری می کند. خدمات وقف در جهان اسلام به ویژه در توسعه علم و دانش و ایجاد و احیای مراکز علمی و آموزشی به قدری واضح و روشن است که بسیاری از مورخان و محققان به نقش موقوفات در توسعه علم و دانش اشاره نموده اند. به عنوان نمونه، نظر دانشمند و مورخ معروف ابن خلدون ذکر می شود: « نمی دانم خداوند چه عنایتی به شرق داشته، ولی گمان می کنم رواج بازار دانش و پیوستگی رشد تعلیم در تمام زمینه های دانش و دیگر صنایع ضروری در سرزمین شرق، به سبب فراوانی عمران و آبادانی و ترقی حضارت (تمدن و شهرنشینی) و کمک کردن به طالبان دانش از راه وظائف و مقرری هایی است که از اوقاف برای آنان معین می شود و در نتیجه با توسعه یافتن اوقاف، موجبات رفاه طالبان علم فراهم می آید. » [مقدمه ابن خلدون 732 - 808 هـ. ق] وقف به عنوان یک منبع مستمر مالی مراکز علمی بوده است و همواره پشتیبانی، مردمی داشته و اوامر و حکام زمان نقش زیادی در ایجاد آنها نداشته اند و اگر تاریخ موقوفات و صدقات جاریه تا کنون به صورت دقیق بررسی گردد، معلوم خواهد شد که وقف چه تأثیرات فرهنگی و بهداشتی و تأمین در جامعه اسلامی داشته است و چه عالمان و دانشمندان بزرگی از رهگذر استفاده از منابع موقوفه به مقام های بلند علمی نایل آمده اند و همین دانشمندان چه خدماتی در پیشرفت فرهنگ و تمدن بشری انجام داده اند. اصولاً موقوفات با عنایت به استمرار درآمد و بهره آنها، از بهترین و بیشترین منابع مالی برای تعلیم و تعلم در جامعه اسلامی بوده است و استمرار و پایداری تعلیم در اسلام طی قرون طولانی و همچنین نظم و ترتیب فعالیت های علمی در مراکز آموزشی به این منبع مالی بستگی تام و تمام داشته است. از رهگذر موقوفات ثمرات فرهنگی و بهداشتی و حتی معیشتی بسیار زیادی در جوامع اسلامی نصیب جامعه گردیده است. مسلماً یکی از عوامل مهم رشد و شکوفایی تمدن اسلامی و نظام یافتن امر پژوهش و طلب دانش و حمایت از دانشمندان مراکز علمی: درالعلم، دارالخزانه و بیت الحکمه بوده است که به وسیله موسسات بزرگ موقوفه ای که توسط واقفان خیراندیش به وجود آمده اند، ایجاد شده تا نیاز پژوهشگران مسلمان را برآورده ساخته که بتوانند فارغ از اندیشه تأمین معاش به تحقیق و پژوهش و نگارش و ترجمه کتاب های قرون و اعصار پیش از خود پرداخته، با سفر به دورترین نقاط عالم در طلب علم به دیدار علما و فرزنانگان دیگر اقطار عالم نیز نایل آیند. مدارس، کتابخانه ها، دارالشفاه و حتی رصدخانه های بسیاری را در دنیای اسلام می توان برشمرد که کلیه هزینه های ساختمان و اداره آنها از منابع موقوفه تأمین شود و در حقیقت وقف پشتوانه پایان ناپذیری بوده است که در هر شرایطی توانسته بدون نیاز به کمک حکام و دولت ها این گونه مراکز علمی را پابرجا نگاه داشته و امر تعلیم و تعلم را آسان نماید. البته خدمات وقف و آثار و برکات آن، فقط در حوزه علم و دانش خلاصه نمی شود. نقش وقف در توسعه عدالت اجتماعی و نشر و ترویج شعائر اسلامی و حتی گسترش مدنیت غیر قابل انکار است. به شهادت تاریخ، آنچه شالوده بسیاری از تمدن های بشری و به ویژه تمدن های فرهنگی گردیده، مجموعه اقدامات، اصولی است که از نظر معانی و مفاهیم، تداعی کننده وقف می باشد: ایثار، گذشت، انفاق و همدلی همه از اصولی هستند که در برهه ای از تاریخ، موجبات پیروزی برخی از حکومت ها و دولت ها را در مقابل برخی از امپراطوری ها و حکومت های دیگر فراهم نموده اند؛ همانند شکست حکومت ایران و روم در مقابل دولت و حکومت نوپای اسلام که با بهره گیری از این اصول و مفاهیم توانست در مدت کوتاهی بر دنیای زور و زر آن زمان پیروز شود. «نقل می کنند روزی که سپاه اسلام به دروازه های مکه نزدیک شد، عده ای نزد ابوسفیان آمدند و گزارش دادند: تمام درب ها و دروازه ها را به روی محمد (ص) و سپاهش بسته ایم. ابوسفیان پاسخ داد: محمد (ص) از درها وارد نمی شود، بلکه از دل ها وارد می شود. «این اصول و ارزش ها، از قرن دوم هجری موجب یکه تازی و طلایه داری مسلمین در علوم و فرهنگ جهانی شده؛ به این جهت بر همه عالمان دینی، هنرمندان، نویسندگان، محققان و پژوهشگران است که با تعهد و دلسوزی آگاهانه در ترویج و گسترش این مفاهیم و ارزش ها تلاش و کوشش نموده، و مکتب اسلام و قوانین حیات بخش آن را از که از چهارده قرن گذشته با ارائه الگوها و ارزش های مبتنی بر فلسفه حیات بخش خود توانست به برتری خود تحقق بخشد به نسل جدید معرفی نمایند؛ اسلامی که نه از طریق زور و حکومت داری و استبداد، بلکه با ایجاد بهترین و پویاترین سیستم عدالت اجتماعی به وسیله خود مسلمانان و عدم تکیه بر بیت المال و خزانه دولت، توانست بزرگ ترین مراکز علمی، آموزشی، بهداشتی، درمانی و اجتماعی را از طریق وقف و انفاق ایجاد نموده و سایه سپاه و شوم برتری و استیلائی حکومت های غیر اسلامی را بر مسلمانان در ده ها

قرن کنار زده و مسلمین را آقا و سرور ساکنان ارض نماید . امروزه با توجه به رشد جمعیت ، کمیابی منابع و گسترش رقابت در کلیه عرصه های اجتماعی و بازارهای جهانی ، استفاده بهینه و کارآمد از منابع موجود وقفی و همچنین ایجاد منابع جدید با ظهور موقوفات جدید از اهمیت به سزایی برخوردار است و این امکان پذیر نیست ، مگر وقف را شناخت و به دیگران نیز معرفی نمود . بدیهی است اقدامات و تلاش های سازنده سازمان اوقاف و امور خیریه در این مهم ، موثر واقع گردیده است ؛ هر چند هنوز بخش عظیمی از کار باقی مانده و باید جامعه بیش از پیش به این نکته واقف گردد که این سنت شریف ، یعنی وقف و ایقاف که از یادگارهای ماندگار و ارزشمند پیامبر عظیم الشان اسلام است ، توانسته ضمن رفع بسیاری از نیازهای جامعه ، امکانات لازم را جهت بروز خلاقیت ها و تربیت نوابغ فراهم نماید و وسیله ای است که انسان پس از مرگ نیز می تواند در امور خیر و عام المنفعه شریک و سهیم باشد . جامعه باید بدانند وقف اهرم های متعددی دارد که می تواند موجبات رفاه و آسایش و اعتلای آن را به ارمغان آورد ؛ زیرا وقف مشارکت آور است و مشارکت در امور اجتماعی به معنی قبول تعهد و مسئولیت است ؛ لذا مردم هر جامعه ناگزیر از پذیرش آن هستند ؛ این تعهد و مسئولیت می تواند در شکل کار و فعالیت معین و نامحدودی ظهور نماید که با جنبه اخلاقی و اجتماعی دارد و یا فرم اقتصادی و حقوقی به خود گرفته باشد . آیا گسترش مشارکت های اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی که ضامن توسعه هر جامعه است ، جز در سایه وقف و انفاق صورت می پذیرد ؟ آیا وقف ، مانع از انباشت پول و سرمایه در جوامع نمی گردد و ضمن ایجاد خیر و صلاح آن جامعه موجبات استفاده معنوی و اوقاف حتی پس از مرگ آنان نمی شود ؟ و آیا ... ؟ آری ، اقدامات بی شماری لازم است تا جامعه و متمکنان به این وادی سوق پیدا نمایند و این امکان پذیر نیست ، مگر با آگاه نمودن آنان و این نیز محقق نمی شود ؛ مگر رسانه های جمعی به وظیفه خود در این رابطه عمل نمایند . یک اصل مهم در این زمینه آن است که زمامداران جامعه و به تبع آن حاکمان رسانه ای به درک و تشخیص مخاطبان خود عقیده داشته و احترام بگذارند . اصطلاحات : موقوفه : به مالی که وقف می شود گویند . واقف : به کسی که مال و دارایی خود را وقف می کند گویند . موقوف علیه : به شخص یا مصرفی که مال برای آن وقف شده گفته می شود . انواع وقف : وقف عام : حبس دارائی بر امور عام المنفعه . مانند : مساجد ، مدرسه ، بیمارستان و ... وقف خاص : حبس مال و دارائی بر افراد خاص . مانند : وقف بر اولاد و احفاد . انواع وقف به اعتبار نوع موقوفه : الف : وقف اموال غیر منقول مانند خانه ، زمین و باغ . ب : وقف اموال منقول قابل دوام مانند ظروف طلائی که امکان استفاده از آن به صورت زینت وجود دارد . وقف به اعتبار نیت واقف به دو بخش تقسیم می شود : الف - وقف انتفاع : اگر قصد واقف از وقف ، تحصیل درآمد مادی نباشد . مانند : احداث مسجدی در زمین ملکی خود و یا زمین موات و امثال اینها . ب - وقف منفعت : اگر قصد واقف از وقف ، تحصیل درآمد باشد تا در مصرف معلومی هزینه شود . مانند : وقف چند مغازه برای حفظ و اداره مسجد یا مدرسه یا هزینه در دارالایتام . وقف از نظر مدیریت : موقوفاتی که دارای متولی هستند ، غیر متصرفی نامیده می شوند . موقوفاتی که سازمان اوقاف تولید آنها را عهده دار است ، متصرفی نامیده می شوند . صیغه وقف : لفظی است که اراده انشائی واقف ، دایر بر وقف مال خود در قالب آن ابراز و اعلام می شود . اعم از بیان صریح لفظ مانند این که بگوید : « وقف کردم این مال را برای فلان جهت » یا مفهوم وقف بطور ضمنی بیان گردد ، مثل اینکه بگوید : « حبس دائم مال خود را برای فلان جهت ».